

С. Р. Юрченкоаспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ЗМІСТОВА ЕВОЛЮЦІЯ ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ З ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

У статті розглядається історичний процес розвитку змістової структури підручників з географії виданих в часовому проміжку від 1991 р. (здобуття Україною незалежності), що послугував початком процесу сучасного підручникотворення для закладів загальної середньої освіти, до 2018 р., що збігається із запровадженням масштабної реформи середньої освіти – Нова українська школа (Закон України № 2145-VIII «Про освіту»). Проведений аналіз джерел, присвячених вивченню тенденцій становлення і формування теорії підручникотворення з географії для ЗЗСО України, феномену шкільного підручника в освітньому процесі. Розглянуто основні етапи розвитку української навчальної географічної літератури та детально охарактеризовані трансформаційні змістові процеси в підручниках географії із виділенням чинників їхнього функціонування. Проведена наукова розвідка уточнює основні показники якості змісту підручників з географії для закладів загальної середньої освіти, прослідковує трансформації їх освітнього потенціалу. Розглядаються найбільш значущі підручники з географії, в яких яскраво висвітлюється предмет дослідження, аналізується їх структура, принципи побудови. Здійснено порівняльний аналіз підручників різних авторів, минулих та сучасних років видання, з виявленням в них основних змістових перетворень. Означені практичні аспекти змістових трансформацій підручників при використанні їх в процесі викладацької діяльності. Розроблені положення в статті, які стосуються побудови підручника з географії виникали упродовж тривалого історичного часового еквіваленту, каталізаторами їхнього зародження слугували освітньо-наукові, суспільні та економічні фактори, представлені дані не втрачають своєї актуальності і по сьогоднішній день, адже це передбачено потребою виховання компетентнісного молодого покоління. На основі проведеного дослідження з'ясовано, що історичний контекст не тільки обґрунтовує актуальність вивчення широкого спектру питань, пов'язаних із створенням навчальної книги з географії для висвітлення проблем методики сучасної шкільної географічної освіти, але і дає можливість ознайомитися із різними напрямками їхнього подолання. Окрему увагу приділено перспективним шляхам удосконалення шкільних підручників з географії в умовах сучасної повномасштабної військової агресії на території України. Крім того, робота презентує рекомендації щодо ефективного та продуктивного укладання підручників з географії нового покоління. Отримані висновки декларують, що незважаючи на новації сьогодення у створенні підручників, представлена у роботі еволюція змістових процесів в навчальних книгах з географії може бути використана сучасною педагогічною наукою і методичною практикою.

Ключові слова: навчальна література, підручник з географії, змістові процеси, заклади середньої освіти України, розвиток, знання.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день у становленні, розвитку та функціонуванні сучасних освітніх систем підручник супроводжується подальшою орієнтацією провідного засобу навчання, який зосереджує в собі найважливішу складову навчально-методичного комплексу, адже через зміст, структуру, оформлення він визначає глибину розкриття навчального предмету, обсяг знань, норм і цінностей, які в обов'язковому порядку має одержати кожний здобувач освіти на тому чи іншому етапі навчання. Саме через шкільний підручник здійснюється засвоєння навчального матеріалу не тільки пізнавальної, але й в самостійній та творчій діяльності, при цьому він відіграє конкретну модель навчання та

має нормативно-регуляторну роль у освітньому процесі. Перспективним педагогічним напрямом сьогодення є впровадження підручника не тільки в якості головного стандарту освіти у практичній роботі школи, а й середовища індивідуальних варіантів розвитку педагога, навчання і виховання здобувачів освіти.

Для шкільного підручника географії відводиться важливе місце для окреслення соціальних задач, які спрямовані на інтеграцію природничих та соціально-економічних знань, а значить формує в учнів уявлення про Батьківщину, Землю загалом та різноманітні країни з їх економікою, природничим, соціальним потенціалом [10, с. 226]. Таке широке змістове наповнення надає для цього

значно більше можливостей (дидактичних, методичних, практичних та ін.).

За останні роки в Україні було створено велика кількість різноманітних підручників з географії, така тенденція продиктована потребою шкільної освіти у систематичній модернізації, удосконаленні підготовки учнів до життєдіяльності. Саме тому трансформація змісту освіти має знайти відображення в підручнику як провідному засобі навчання. Він повинен стати основою для організації пізнавальної та творчої діяльності учнів. Оновлення змісту освіти базується на впровадженні особистісно зорієнтованого навчання на засадах компетентісного та діяльнісного підходів. Це зумовлює своєрідну дилему, яку покликани розв'язати автори підручників, шляхом поєднання їхньої інформаційної концепції та компетентісної складової змісту освіти в межах навчального часу. Відтак, дослідження змістових процесів в підручниках з географії виданих в часовий проміжок 1991-2018 рр. є особливо актуальним в освітньо-науковому середовищі сьогодення, що пов'язано з цивілізаційними викликами і необхідністю вдосконалення наукових підходів до створення наукового підручника, перегляду критеріїв оцінювання його якості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми теорії та практики створення підручників досліджували українські й зарубіжні вчені, зокрема сутність підручника, його структура та функціональне забезпечення розглядали науковці В. Г. Бейлінсон, В. П. Безпалько, Н. М. Буринська, Д. Д. Зуєв, Я. П. Кодлюк, І. Я. Лернер, А. Й. Сиротенко, І. П. Товпінець, В. С. Цетлін та ін.; питанням організації і використання підручників (посібників) приділялася наукова увага таких дослідників, як Ю. К. Бабанський, Н. М. Бібік, М. І. Бурда, Л. Я. Зоріна, О. І. Ляшенко, О. Я. Савченко, М. М. Скоткін, Н. Ф. Талізін, С. Г. Шаповаленко та ін.); значний внесок у теорію шкільного підручника також зробили вчені-психологи, зокрема А. Д. Копилова, Е. І. Корман, Е. І. Кабанова-Меллер та багато інших.

У системі географічної освіти феномен підручникотворення та трансформації системи шкільної географічної освіти досліджують науковці та методисти: І. В. Душина, С. Г. Кобернік, В. О. Коринська, В. П. Корнеєв, М. П. Откаленко, В. М. Самойленко, О. М. Топузов, Л. П. Вішнікіна, І. О. Діброва.

Зокрема, концепцію сучасного підручника з географії розглядають: С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко, Т. Г. Назаренко.

Мета статті. Головною метою роботи є виявлення основних еволюційних змістових процесів у шкільних підручниках з географії упродовж розвитку української незалежної держави.

Виклад основного матеріалу. Цілком зрозуміло, що основною характеристикою шкільного

підручника є його зміст, адже він мусить відповідати реаліям суспільства, навчальним програмам, має бути орієнтований на продукування ключових і предметних компетенцій, формувати та вдосконалювати особистість здобувача середньої освіти, сприяти розвитку його розумових, мовленнєвих та інших здібностей. Саме тому зміст підручників з географії зазнає постійних трансформацій.

Змістове наповнення шкільних підручників було не завжди сталим. Зокрема, перше десятиліття незалежності (1991–2001), протягом якого відбувалося реформування загальної середньої освіти України, можна охарактеризувати як перехідний і кардинальний період. Це своєрідний місток між радянською авторитарною та навіть тоталітарною парадигмою освіти, що відходила в минуле, і демократичною особистісно орієнтованою, котра відкривала нові горизонти її розвитку [1, с. 166].

Варто зазначити, що на початку 90-их років внаслідок перебудовчих процесів у нашій державі, окреслились основоположні організаційні зміни забезпечення ефективної роботи школи та загальної освіти загалом, завдання реформування освітнього простору, а також проголошено курс на розбудову національної за змістом і формою вітчизняної школи, гуманізацію, демократизацію та гуманітаризацію освітнього процесу, вдосконалення змісту освіти та форм організації навчального процесу, інтенсифікацію якості навчання, націленість ЗССО на розвиток індивіда. Саме в 1991 році реформування шкільного курсу географії було пов'язане зокрема зі збільшенням кількості програмних практичних робіт на місцевості, екскурсій. На нашу думку, цьому могло б сприяти два фактори: по-перше, відхід від радянського вектору розвитку та націоналізація освіти; по-друге, неможливість продукування підручників нового типу у швидких темпах. Підтвердженням цього може слугувати той факт, що 19 липня 1991 р., за місяць до заколоту ГКЧП, Міністерство освіти прийняло рішення залишити на 1991/92 н.р. як самостійний предмет географію СРСР, а географію України в старших класах продовжувати викладати паралельно. Однак саме у 1991 році було ведено повноцінний самостійний курс з географії України у 9 класі (а не Української Соціалістичної Радянської Республіки), де зміст підручників доповнювався темами з соціальної та фізичної географії, вивчення природи, господарства та населення своєї країни та окремих областей.

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти (2002 р.) та Наказу Міністерства освіти та науки України № 306 від 20. 05. 2003 р. було впроваджено концепцію профільного навчання для учнів старших класів. Внаслідок цього, шкільні підручники з географії було репрезенто-

вано та диференційовано в навчальній програмі на академічному, стандартному та профільному рівнях [11, с. 45].

Так, досліджуючи історію становлення й розвитку підручників географії, зокрема В. П. Корнеєв зазначає, що навчальні книги нового покоління допомагають школярам осягати навколишній світ, а також формують його загальну картину. Одним із напрямів дослідження проблеми теорії і практики навчання географії, науковець називає удосконалення підручників шляхом визначення оптимального обсягу текстового матеріалу, кількості ілюстрацій, запитань і завдань для учнів [6].

Зважаючи на це, та повертаючись до розгляду трансформацій у змісті шкільних підручників крізь призму класової диференціації, зазначимо, що у зв'язку із затвердженням у 2011 р. нового Державного стандарту базової середньої освіти [3] і поступовою інтеграцією новітніх навчальних програм з географії для 6-9 класів основної школи, загальноосвітні навчальні заклади отримують нові підручники. Вони, відповідно до вимог законодавства, повинні пройти конкурсний відбір та комплексну науково-методичну та психолого-педагогічну експертизу.

Неодмінно важливим критерієм подальших трансформаційних процесів у змісті підручників з географії є потреба наближення до вимог Держстандартів у галузі освіти, відсутність чітких вимог до навчальної літератури і процедури її аналізу та дія реформи середньої освіти – Нова українська школа, що зокрема, передбачає перегляд концептуальних підходів у визначенні змісту шкільних підручників, у тому числі з географії.

Крім того, не можливо поза увагою залишити факт нівелювання актуальності ряду тем, що пов'язано з соціокультурними та політично-економічними трансформаціями у світі та в Україні зокрема. Так, у світлі останніх подій на теренах України при вивченні шкільного курсу географії в 6 класі слід окремо винести розгляд антропосфери, як географічного та соціального простору життя і діяльності людини. В 10 класі варто збільшити обсяг навчального часу вивчення країн. Більш широко розглядати питання сепаратизму та військової агресії на політичній карті світу. Також варто провести змістову лінію пов'язану із вивченням питань безпеки і прав людини.

Практично прослідкувати тенденції формування змісту навчальної книги можна на прикладі підручників з географії за 6 клас, авторства О. Я. Скуратович, Р. Р. Коваленко та Л. І. Круглик Л. І. [9], який є одним з підручників, що був виданий у період 90-х років (1995 р.), наступним розглянемо підручник за початок 2000-х – це підручник авторства В. М. Бойко та С. В. Міхелі [2], який виданий у 2006 році та підручник складений за оновленою програмою авторства В. Ю. Пестушко

та Г. Ш. Уварової [8] (2014 р.). Проаналізувавши обрані підручники, стає зрозумілим, що вони відрізняються один від одного за структурою, їхні текстові та позатекстові компоненти є істотно різними. Наприклад, підручник 1995 року не містить у собі додаткового тексту, а пояснювальний текст присутній лише у вигляді тлумачення понять за ходом основного тексту. Натомість інші підручники містять і додатковий текст, і повноцінний пояснювальний, який робить підручник більш цікавим для учнів, особливо для учнів 6 класу. Позатекстова компонента особливо не відрізняється, має місце різниця у апараті організації та засвоєння, адже, наприклад, підручник 2006 р. містить у собі пояснення з виконання практичних робіт, підбиття підсумків з тезисною інформацією, яку потрібно запам'ятати. Проте у підручнику 2014 року такого немає, але на початку параграфу є пункти, де вказані, що учні дізнаються на уроці.

Доцільно навести додаткове порівняння змісту підручників з географії для 7-го класу. Підручники 2001 року видання (автори: В. Ю. Пестушко, В. О. Сасихова, Г. Є. Уварова) та 2007 року видання (автори: С. Г. Кобернік, Коваленко Р. Р.) мають деякі відмінності у текстах та змісті параграфів, а також у співвідношенні деяких тем. Вступ у підручнику більш нового видання об'єднав у собі вступ та перший розділ підручнику за 2001 навчальний рік. Проте кількість параграфів, які виділяються на вивчення відповідних тем, у підручнику 2001 р. видання більше, тому можна сказати, що у новому підручнику скорочена кількість інформації, або є вона об'єднана у декілька параграфів. У підручнику 2007 року на вивчення кожного океану виділяється по одному параграфу, натомість у підручнику 2001 року – по декілька параграфів на кожний. Окрім цього, у підручнику старшого видання «Океанія» вивчається разом з Тихим океаном, а у більш нових підручниках, які були наведені у аналізі, даний розділ вивчається разом з Австралією, що є більш логічним, адже це велика сукупність островів, які не можна вивчати цілком і повністю при дослідженні природу океану, це буде більш доречним при вивченні материків [12, с. 163]. А якщо у даному порівнянні згадати ще підручник 1991 року (автори: В. А. Коринський, І. В. Душина, В. А. Щенев) [5], який є найстаршим у даному аналізі, то він істотним чином відрізняється від більш нових підручників, містить у собі ті розділи, які відсутні у нових підручниках. Наприклад, це окремий розділ про вивчення населення та країн світу, а також останній розділ, що представляє собою вивчення географічної оболонки та її особливостей. У більш нових підручниках вивчення відповідних тем відбувається поступово при вивченні кожного з материків (що стосується населення та

країн), а також основна інформація вивчається на початку, при вивченні загальних закономірностей особливості природи Землі, поступово при вивченні кожного материка, а також частково, якщо торкатися тем про екологічні проблеми та вплив людини, в окремому розділі наприкінці підручника (що стосується географічної оболонки). Загалом, наведені вище підручники є доволі різними, деякі з них відрізняються незначним чином, інші ж доволі суттєво, внаслідок чого можна провести паралель з відмінністю у змісті навчальних програм з географії 7 класу, на основі яких було створено дані підручники.

Проаналізувавши тексти підручників з географії для 8 та 9 класів ми зможемо найбільш рельєфно побачити та виокремити ті тенденції розвитку, що проявилися в українському підручникотворенні. Так, підручники створені у 1990-х роках у багатьох аспектах наслідували радянську традицію. Це проявлялося, насамперед, у системі рубрикації матеріалу, використанні застарілої інформації (особливо статистичних даних у курсі економічної географії України), традиційному підходу у викладенні матеріалу про структуру господарства України. Навіть наявність одного підручника для двох років навчання виглядає певним запозиченням з традицій радянського підручникотворення. З 2005 року вводиться новий державний стандарт базової і повної середньої освіти. Згідно з новими навчальними програмами кількість годин на викладання курсу географії у 8 та 9 класах зменшується (по 52 години замість 70). У підручниках цього періоду можна спостерігати певні недоліки, що перекочували з попередніх підручників, найпомітніший з них – дублювання матеріалу; матеріал про адміністративно-територіальний поділ, корисні копалини, населення України містився як у курсі 8, так і 9 класу. У 2012 році приймаються нові програми, обумовлені дією концепції 12-річної школи. У 2017 році до цих програм вносяться суттєві корективи – курс географії у 8 класі отримує назву «Україна у світі: природа і населення», курс 9 класу – «Україна і світове господарство». У нових підручниках велику увагу приділено висвітленню останніх змін в Україні та світі, використанню найновішої інформації. Одним з основних моментів, що визначає головну ідею даних підручників є формування у здобувачів середньої освіти патріотичного світогляду, ідеалів демократії та загальнолюдських цінностей. У нових підручниках намагалися ліквідувати недоліки підручників попередніх років, спробували уникнути дублювання матеріалу. У курсі 9 класу відмовилися від вивчення економічних районів, це пов'язано з тим, що перелік економічних районів офіційно ніде не затверджений. Також у курсі 9 класу велику увагу приділено ролі України у глобальних економічних та соціальних процесах; значну увагу приділено

глобальним проблемам людства, особливо проблемам війни і миру та тероризму. У наш непростий час акцент на цій непростій проблематиці виглядає дуже актуальним.

Для виявлення еволюційних процесів у змісті підручників шкільного курсу географії за 10-й клас порівнюємо підручники за 2004 рік (автори: Б. П. Яценко, В. М. Юрковський, О. А. Любицева та ін.) [13] та 2018 рік (автори: Г. Д. Довгань, О. Г. Стадник) [4]. У великій частині перетворення у змісті проаналізованих підручників відбулися внаслідок зміни потреб тогочасних освітніх програм: у підручнику за 2004 р. регіони та країни світу розглядаються в одному розділі, натомість у підручнику 2018 р. на кожний регіон надається окремий розділ. У новому підручнику відсутня диференціація на вивчення особливостей кожного субрегіону відповідного регіону та його країн. Наприклад, усі особливості європейського регіону розглядаються у першій темі розділу, що стосується Європи, а країни – у другій темі, розглядаються, у свою чергу, усі разом без поділу країн за субрегіонами. Також є відмінність у країнах Європи, які розглядаються у підручниках – у більш старому підручнику (за 2004 р.) приділено увагу вивченню невеликих країн, зокрема деяких сусідів України (Словаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія та навіть Молдова), а також країни Прибалтики, натомість у новому підручнику розглядаються лише найбільші на найрозвиненіші країни з різних субрегіонів: Німеччина, Великобританія, Італія, Франція, Польща, Росія та Білорусь. Змінена також черга вивчення таких регіонів, як Океанія та Африка. У новому підручнику Африка розглядається як останній регіон, а Океанія разом з Австралією – один з перших. Також відрізняються і останні розділи підручників – у підручнику за 2004 р. розглядаються глобальні екологічні проблеми, а у підручнику за 2018 рік приділено увагу вивченню місця України у міжнародному просторі, тим самим спрацьовує особливість оновленої програми з географії за 2017 рік, де визначається важливість вивчення та порівняння України не тільки у курсах географії 8 та 9 класів, але й при розгляді регіональної географії світу, тим самим визначаючи місце України в ньому. Це краєзнавчий аспект, який є важливим для розвитку патріотичних якостей.

Висновки і пропозиції. Отже, проведений нами аналіз змісту обраних підручників з усього шкільного курсу географії включно в хронологічному порядку 1991-2018 рр., надав можливість прослідкувати та охарактеризувати наявні трансформаційні зміни у підручникотворенні з географії у вітчизняних закладах загальної середньої освіти. Можемо стверджувати, що основоположною рисою у формуванні їх змісту є тенденція до

зменшення змістового наповнення підручників з різними темами або їх укрупнення, зменшення кількості навчального матеріалу шляхом об'єднання декількох тем в одну.

На нашу думку, це може бути спричинене тим фактом, що у ході розвитку освіти та особистості, підручник географії відіграє роль не лише транслятора готових знань школяреві. Насамперед, це головний каталізатор формування у здобувачів освіти умінь і навичок самостійного мислення й ухвалення рішень, критичного ставлення до одержаної інформації, навичок самостійного розгляду явищ, творчого і комплексного підходу до вирішення проблем. У процесі навчання географії учні повинні навчитися працювати не тільки з об'єктами природи, а й з об'єктами науки, представленими текстами підручника [10, с. 146]. Крім того, не можливо поза увагою лишити факт нівелювання актуальності ряду тем, що пов'язано з соціокультурними та політично-економічними трансформаціями у світі та в Україні зокрема.

Одним із найважливіших способів вдосконалення сучасного підручника є підвищення рівня його проблем. Проблемна презентація матеріалу в підручнику полягає у виставленні проблеми перед учнями, демонстрації шляхів її вирішення, розкритті логіки мислення. У підручнику продемонстровано наукового мислення, наукового пізнання світу, надається здобувачеві освіти загальний алгоритм дій при вирішенні проблеми [7, с. 198].

Суттєвою проблемою всіх проаналізованих підручників є відносна застарілість статичних даних, що призводить до проблем учнів у систематичному сприйнятті впровадження навчального матеріалу та комплексному підході до навчання. Ще однією проблемною проблемою є відсутність стандартних завдань в підручниках географії для 9, 11 класу для складання ДПА (особливо різних тестових завдань та тренажерів), також доречно приділити більше уваги пов'язуванню змісту підручників з роботою учня на контурній карті. Все це відкриває можливості як для подальших досліджень, так і для вдосконалення методичного апарату підручників.

Нині, в сучасних освітніх закладах, роботі з підручником, приділяється дуже велика увага, хоча за браком спеціальних досліджень та окремих статей вчителям-географам все ще не вистачає потрібної методичної допомоги. Саме тому, ефективне використання підручника подекуди продовжує залишатися проблемним місцем у шкільному навчанні географії.

Список використаної літератури:

1. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті : монографія. Київ : Богданова А. М., 2008. – 406 с.
2. Бойко В. М., Міхелі С. В. Загальна географія : підруч. для 6 клас. загальноосвіт. навч. закладів. Київ: Пед. преса. 2006. 272 с.: іл., карт.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: Постанова КМ України від 23 листопада 2011 р. № 1392 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.01.2023).
4. Довгань Г. Д., Стадник О. Г. Географія (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 240 с., іл.
5. Коринський В. А., Душина І. В., Щенев В. А. Географія материків і океанів : підручник для 7 класу середньої школи. Вид. 3-тє, допов. Москва : «Освіта», 1991. 287 с.
6. Корнеєв В. П. Становлення і розвиток підручників географії. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ, 2004, Вип. 4. С. 166-172.
7. Лучнікова О. Аналіз чинних підручників з географії для 9 класу на предмет застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Київ, 2016, Вип. 16. С. 193–202.
8. Пестушко В. Ю., Уварова Г. Ш. Географія : підруч. для 6-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Генеза, 2014. 256 с.
9. Скуратович О.Я., Коваленко Р. Р., Круглик Л. І. Загальна географія : підручник для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Зодіак-Еко, 1995. 192 с.
10. Топузов О.М., Самойленко В.М., Вішнікіна Л.П. Загальна методика навчання географії: підручник. Київ : Картографія, 2012. 512 с.
11. Федорчак А. М. Історичні аспекти викладання шкільної географії в Україні : випускна кваліфікаційна робота. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2021. 85 с.
12. Юрченко С. Р. Модернізаційні перетворення змістової структури підручників з географії для закладів середньої освіти України (1991-2018). *Освіта продовж життя: зарубіжний досвід і національна практика* : колективна монографія. Івано-Франківськ : «НАІР», 2022. С. 156-178.
13. Яценко Б.П., Юрківський В.М., Любіцева О.О. Економічна і соціальна географія світу : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. За ред. Б.П. Яценка. Київ : Прок-Бізнес, 2004. 351 с. : іл., карти.

Yurchenko S. Contents evolution of geography textbooks for secondary education institutions in the conditions of the independence of Ukraine

The article discusses the historical process of the development of the structure of the content of geography textbooks published in the period from 1991 (proclamation of independence of Ukraine), which was the beginning of the process of creating modern textbooks for educational institutions, until 2018, which coincides with the introduction of a large-scale reform of secondary education – New Ukrainian school (Law of Ukraine No. 2145-VIII «On Education»). The analysis of sources devoted to the study of trends in the formation and development of the theory of a textbook on geography for secondary education institutions of Ukraine, the phenomenon of a school textbook in the educational process, has been carried out. The highlighted the main historical stages in the development of Ukrainian educational geographical literature are considered and the transformational processes in geography textbooks are characterized in detail, the factors of their functioning. The conducted scientific exploration specifies the main indicators of the quality of the content of geography textbooks for secondary educational institutions, traces the transformation of their educational potential. The most important textbooks on geography are considered, in which the subject of research is brightly illuminated, their structure and principles of construction are analyzed. A comparative analysis of the textbooks of different authors, past and present years of publication, was carried out, with the identification of the main content transformations in them. Indicated practical aspects of meaningful transformations of textbooks when using them in the process of teaching. The provisions developed in the article regarding the construction of a textbook on geography arose over a long historical time equivalent, educational, scientific, social and economic factors served as catalysts for their birth, the data do not lose their relevance to this day, since the need to educate an raising a competent young generation is assumed. On the basis of the study, it was found that the historical context not only justifies the relevance of studying a wide range of issues related to the creation of a geography textbook to highlight the problems of the methodology of modern school geographical education, but also provides an opportunity to get acquainted with various ways to overcome them. Particular attention is paid to promising areas for improving school textbooks in geography in the conditions of modern full-scale military aggression on the territory of Ukraine. In addition, the article gives recommendations on the effective and productive creation of new generation geography educational institutions. The findings conclusions indicate that, despite modern innovations in the creation of school textbooks, the evolution of content processes in a geography textbooks described in the work can be used in modern pedagogical science and methodical practice.

Key words: educational literature, geography textbooks, contents formation, secondary education institutions of Ukraine, development, knowledge.